

บทวิเคราะห์งานวิจัยเรื่องแนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยใน
สองทศวรรษหน้าสู่วิถีปฏิบัติในสังคมไทย*
RESEARCH ANALYSIS, TREND IN SANGHA'S ROLE TOWARDS THAI
POLITICS IN THE NEXT TWO DECADES TO PRACTICE
IN THAI SOCIETY

เกษภา ผาทอง¹ และ ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์²

Ketsada Phathong¹ and Thirapat Serirangsan²

¹มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ²มหาวิทยาลัยรังสิต

¹Mahamakut Buddhist University, Thailand, ²Rangsit University, Thailand

Corresponding author E-mail: miniketsada@gmail.com

Received 4 February 2023; Revised 12 February 2023; Accepted 23 February 2023

บทคัดย่อ

บทวิเคราะห์งานวิจัยเรื่อง “แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า” เป็นการแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการ “ญาณวิทยา” ใช้คำถามเชิงระเบียบวิธีวิทยาด้านความคิดปรัชญาพื้นฐานการวิจัย และทฤษฎีอธิบายความรู้ที่ได้ว่าเป็นจริงตามกระบวนการค้นพบทางเลือกหรือปรากฏการณ์นิยม โดยงานวิจัยชิ้นนี้มีขอบข่ายของการศึกษาซึ่งเป็นไปตามระเบียบวิธีวิจัยของการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้เขียนได้ประเมินงานวิจัยแล้วว่ามีความสอดคล้องกับสภาพการณ์ที่

---

* เกษภา ผาทอง และ ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. (2566). บทวิเคราะห์งานวิจัยเรื่องแนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้าสู่วิถีปฏิบัติในสังคมไทย, 1(1), 44-61.

Ketsada Phathong and Thirapat Serirangsan. (2023). Research Analysis, Trend in Sangha's Role Towards Thai Politics in The Next Two Decades to Practice

In Thai Society. Journal of Interdisciplinary Social Development. 3(1), 44-61.;

DOI:

<https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/about/editorialTeam>

เกิดขึ้นจริงในสังคมไทยจึงได้นำมาถอดบทวิเคราะห์สู่การสังเคราะห์ ตกผลึกเป็นข้อสรุป นำมาสู่การใช้ปฏิบัติจริงในสังคมไทยด้วยวิธีนิรนัยหรืออุปนัยหรือผสมผสานกัน

คำสำคัญ: บทวิเคราะห์งานวิจัย, บทบาทพระสงฆ์, การเมือง, วิถีปฏิบัติ, สังคมไทย

Abstract

The Research Analysis “Trend in Sangha’s Role towards Thai Politics in the Next Two Decades” is the quest for knowledge through "epistemology" using methodological questions based on fundamental philosophy of research. And theories explain the knowledge that is true based on alternative paradigms or phenomena. This research has the scope of study which is based on research methodology of qualitative research. The author has evaluated the research that is consistent with the actual situation in Thai society, so it was taken to analyze the synthesis. Crystallization is the conclusion. It leads to practical application in Thai society by deductive or inductive or mixed methods.

Keyword: Research Analysis, Sangha’s Role, Politics Practice, Thai Society

บทนำ

ความหลากหลายทางชีวภาพของสิ่งมีชีวิต และพันธุกรรมทั้งหมดที่ปรากฏอยู่ในโลกนี้ มีความหมายกว้างครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นภายในของสิ่งมีชีวิต ระหว่างสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวกัน ระหว่างสิ่งมีชีวิตต่างชนิดที่อยู่รวมกันสามารถบ่งชี้ความอุดมสมบูรณ์ได้จากจำนวนและชนิดของสิ่งมีชีวิต (วิสุทธิ ไบไม้, 2538) เฉกเช่นเดียวกันกับพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีความหลากหลาย โดยเฉพาะประเด็นเรื่องของความแตกต่างทาง

ดวงจิต* นำมาซึ่งวิถีปฏิบัติที่แตกต่าง

การกำเนิดพุทธะนำมาซึ่งการก่อเกิดลัทธิความเชื่อทางด้านศาสนาเป็นปรากฏการณ์ทางปรัชญาด้านความคิดสู่แนวทางการดำเนินชีวิตตามแบบ “พุทธศาสนา” พุทธกาลสมัยล่วงแล้ว 2,600 ปี แห่งการดำรงอยู่หลังจากการตรัสรู้ธรรมของเจ้าชายสิทธัตถะเป็นพระพุทธรเจ้า การปกครองเชิงพุทธนั้น เริ่มมีขึ้นเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธรเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 แล้วพระอัญญาโกณฑัญญะได้เกิดดวงตาเห็นธรรมขอบวชเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา จึงทำให้เกิดเป็นพระสังฆรัตนะขึ้น

ศาสนาพุทธเข้าสู่ประเทศไทยหลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ 3 ประมาณ พ.ศ. 235 พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังดินแดนต่าง ๆ รวม 9 สายด้วยกัน ในส่วนของประเทศไทยเชื่อกันว่ามีคณะของสมณทูตซึ่งมีพระโสณเถระและพระอุตตรเถระเป็นหัวหน้าคณะเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรกและอาจมีคณะสมณทูตชุดอื่นๆ เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกาลต่อๆ มา จึงทำให้คนไทยโดยเฉพาะพระมหากษัตริย์ไทยยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ม.ป.ป.)

จะเห็นได้ว่าผู้มีบทบาทสำคัญในการประกาศพระพุทธศาสนาก็คือ “พระสงฆ์” เพราะมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชาวบ้านมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานกว่า 700 กว่าปี (Jerrold Schecter, 1967) ความเข้าใจที่ว่า พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาคือผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยบำเพ็ญพรตภาวนาอยู่แต่ในอารามนั้น ในความเป็นจริง พระสงฆ์มีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์อยู่เสมอ เพราะปัจจัยการดำรงชีพของพระขึ้นอยู่กับชาวบ้าน ดังพระบาลีที่ว่า “ปรปฏิพทา เม ชีวิกา” แปลว่า การเลี้ยงชีพของเรา (พระ) เนื่องด้วยผู้อื่น ด้วยชีวิตที่ยังต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่นที่

---

* ดวงจิตคือคลื่นพลังงาน จิตเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนแต่สามารถเรียนรู้ เพราะคลื่นจิตมีความรู้สึกและมีความคิด คลื่นพลังงานของจิตสามารถตัดสินใจในการเลือก จะเอาสิ่งนี้หรือจะเอาสิ่งนั้น ทำให้เกิดการสร้างเหตุและการสร้างผลตามมาในการกระทำของจิต จึงทำให้จิตมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ คลื่นจิตเป็นสิ่งที่ไม่มีขอบเขต ไร้พรมแดนและกว้างใหญ่ไพศาล

เป็นชาวบ้านหรือคฤหัสถ์นี้เอง จึงเป็นความจริงที่ต้องยอมรับว่า พระสงฆ์ไม่ได้หนีไปจากสังคม แต่ประการใด ดังนั้น บทบาทหน้าที่ที่สำคัญ คือ การตอบสนองแก่ชาวบ้าน ซึ่งการตอบสนองแก่ชาวบ้านนั้น พระสงฆ์จะทำตอบสนองอย่างไร แค่นั้น จึงจะเหมาะสม พอดีและพองาม (ภุริพัฒน์ หอมแก้ว, 2565) ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ดังกล่าวเรียกได้ว่าเป็นบทบาทหน้าที่หลักต้องปฏิบัติตามในการบริหารกิจการของคณะสงฆ์พระพุทธศาสนาก็มีความเจริญมั่นคง การบริหารกิจการของคณะสงฆ์ที่ดีนั้นจะต้องมีรูปแบบและวิธีการจัดการหรือมีแนวคิด ซึ่งขึ้นอยู่กับภาระงานมอบอำนาจกระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารระดับต่างๆ รับผิดชอบ ตามความรู้ความสามารถของตน และพัฒนาการในด้านต่างๆ (วรรณไชย มะยงค์, 2558) โดยเฉพาะด้าน 3 ของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน ซึ่งเป็นภารกิจด้านการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้รับทราบในทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจ ในหลักธรรมแล้วนำมาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแพร่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวีดิทัศน์ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระภิกษุจัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแพร่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา เช่น การจัดงานเทศน์มหาชาติ การจัดงานในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดงานในวันที่กำหนดเป็นวันสำคัญของไทย (วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น) การจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การจัดโครงการ บวชนาคสามเณร (ชีพรามณ์) การจัดอุปสมบทหมู่หรือจัดให้มีการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ การจัดพิธีแสดงตนเป็น พุทธมามกะ การจัดให้มีการแสดงธรรมในวันอัมมสวณะ (วันพระ) การจัดส่งพระภิกษุไปสอนศีลธรรมแก่นักเรียนตามโรงเรียนต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการเผยแพร่ธรรมที่คณะสงฆ์ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดให้ดำเนินการในรูปแบบ “หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)” “การอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการ และประชาชน” “การอบรมครูจริยศึกษา” “การส่งเสริมหน่วยเผยแพร่

ศีลธรรม” “การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์” เช่น โครงการอุทยานการศึกษาในวัด โครงการสวนสมุนไพรในวัด โครงการลานวัด ลานใจ ลานกีฬาโครงการวัดพัฒนาตัวอย่าง เป็นต้น (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2554)

ที่นี่ ประเด็นสำคัญมีอยู่ว่า บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ดังกล่าวส่วนมากจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสร้างคุณประโยชน์ให้สังคมประเทศชาติ จะเข้าไปมีอำนาจการตัดสินใจ เลือกตั้งทางการเมืองได้อย่างไร และก็มีคำถามต่อไปอีกว่า เมื่อเข้าไปยุ่งเกี่ยวแล้วจะได้ประโยชน์อะไร เพราะทั้งๆ ที่กฎหมายบ้านเมืองก็กำหนดไว้ชัดเจนว่า พระสงฆ์เป็นบุคคลธรรมดา เพียงแต่มีกรอบวิถีทางดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากพลเมืองทั่วไป ถึงแม้เป็นบุคคลที่ต้องดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัจจัยสี่แต่ด้วยความศรัทธาต่อคุณธรรมอันยิ่งในศาสนา จึงต้องยอมละความสุขแบบชาวโลกมาแสวงหาธรรมที่เหนือโลกและทำที่ดีที่สุดก็ย้อนกลับมาให้คุณประโยชน์ต่อสังคมไทยอยู่ดั้งเดิม ฉะนั้นบทบาทของพระสงฆ์ไทยที่มีต่อสังคมประเทศชาตินั้นเป็นที่ประจักษ์ให้เห็นมาทุกยุคสมัยว่าท่านมีคุณูปการมากเกินที่จะพรรณนาได้ ตั้งแต่การรักษาความเป็นชาติไทยเคียงคู่มากับสถาบันพระมหากษัตริย์ การสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงาม ส่งเสริมให้สังคมมีความร่มเย็น เป็นต้น แต่เมื่อพิจารณาในอีกมุมหนึ่งพระสงฆ์เกือบจะถูกกลืนจากสังคมไทย หากจะกล่าวไปแล้วในรัฐธรรมนูญได้มีบทบัญญัติใดที่จะส่งเสริม หรือรับรองสถานะสงฆ์ให้มีความพิเศษแตกต่างจากพลเมืองทั่วไป ทั้งๆ ที่อยู่ในสถาบันศาสนาอันเป็นสถาบันหลักของประเทศ ในทางกลับกันต้องถูกจำกัดสิทธิหลายประการในทางกฎหมาย เช่น สงฆ์ไม่ได้รับสิทธิเข้าร่วมพิจารณาออกกฎหมาย ไม่ได้รับสิทธิในการใช้สิทธิเลือกตั้ง โดยจะเห็นจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญมาตรา 106 (2) บัญญัติว่า “บุคคลผู้มีลักษณะต่อไปนี้ในวันเลือกตั้ง เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้ง คือ เป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช”

บทบัญญัติกฎหมายดังกล่าวเบื้องต้นจะเห็นได้ว่า พระภิกษุสงฆ์นั้นมี 2 ฐานะคือฐานะพลเมืองของรัฐต้องอยู่ภายใต้บังคับกฎหมายของรัฐเช่นเดียวกับพลเมืองทั่วไป นอกจากพระภิกษุจะถูกจำกัดสิทธิในบางส่วนแล้ว สิทธิในบางส่วนยังไม่เกินไปกว่าพลเมืองทั่วไป ดังบทบัญญัติรัฐธรรมนูญในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา 38 พระภิกษุสงฆ์ก็อยู่ภายใต้ความคุ้มครองของรัฐธรรมนูญเสมือนกับพลเมืองทั่วไปที่นับถือในทุกศาสนา ซึ่ง

บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนาบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนในการใช้สิทธิเสรีภาพดังกล่าวตามวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใดๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรสมควรได้เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนา หรือปฏิบัติตามศาสนาบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือแตกต่างจากบุคคลอื่น” ส่วนฐานะที่สองต้องอยู่ภายใต้กรอบพระธรรมวินัยสงฆ์และต้องไม่ขัดต่อกฎหมายคณะสงฆ์ซึ่งฝ่ายบ้านเมืองได้บัญญัติเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อยป้องกันบุคคลผู้มีเจตนาไม่สุจริตอาศัยร่มเงาพระพุทธศาสนาหาประโยชน์ใส่ตน อันเป็นต้นเหตุให้เกิดความเสื่อมศรัทธาของชุมชนและเป็นการส่งเสริมสถาบันสงฆ์อันเป็นสถานะที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ของศาสนา เนื่องจากพระภิกษุเป็นตัวแทนของศาสนาในฐานะองค์พระสังฆรัตนะซึ่งเป็นที่เคารพบูชา จึงมีความพิเศษแตกต่างจากพลเมืองทั่วไป (กีรวิฑูมิ กิตติยาดิศจัย, 2556) เพราะด้วยความศรัทธาจึงทำให้พระสงฆ์ได้มีบทบาทสำคัญในการโน้มน้าวทางด้านจิตใจที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกตั้งทางการเมืองหรือแม้แต่การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่ทว่าการเมือง (Politics) เป็นเรื่องของการต่อสู้เพื่อการมีอำนาจ (Power) อำนาจหน้าที่ (Authority) หรือความขัดแย้ง (Conflict) (David Easton, 1960) ซึ่งเกิดขึ้นในกระบวนการทางสังคมในรูปของกิจกรรมที่มีทั้งการแข่งขันและการร่วมมือ และการใช้อำนาจเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ในระดับบุคคล กลุ่มคนต่อกลุ่มคน และสังคมต่อสังคม (Wolin, 1960) อย่างไรก็ตามในสภาพของความเป็นจริงการเมืองกลับกลายเป็นเรื่องของอิทธิพลและผู้ทรงอิทธิพลหรือผู้ที่สามารถได้รับหรือกอบโกยสิ่งที่มีคุณค่าต่างๆ ในสังคม อันได้แก่ อำนาจ ความเคารพนับถือ ความนิยมชมชอบความยุติธรรม ความอยู่ดีกินดี ความมั่นคง ชำนาญ และความรอบรู้ได้มากที่สุด (Lasswell, D. Harold & Kaplan, Abraham, 1970) ชีวิตกับการเมืองเกี่ยวข้องกันเพราะการเมืองเข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตของมนุษย์ทุกคน กล่าวคือผลการบริหารของรัฐนำไปสู่การพัฒนาบ้านเมืองเพื่อความอยู่ดีกินดี มีสุขของประชาชน ชีวิตกับการเมืองจึงมีปฏิสัมพันธ์กัน (สัญญา เคนาภูมิ, 2560) ซึ่งอริสโตเติล (Aristotle) กล่าวว่า รูปแบบการปกครองใดก็ตามที่ส่งเสริมให้ผู้ปกครองใช้อำนาจ

เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวมถือเป็นรูปแบบที่ดี ในขณะที่เดียวกันรูปแบบการปกครองที่ส่งเสริมให้ผู้ปกครองใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนและพรรคพวกนั้นเป็นรูปแบบที่ไม่ดี ฉะนั้นเพื่อป้องกันมิให้ผู้มีอำนาจทางการเมืองปกครองใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ของตนและพวกพ้อง นักปรัชญาการเมืองจึงเห็นว่า ประชาชนจึงเป็นผู้มีสิทธิ์ที่จะเป็นผู้กำหนดตัวผู้ปกครอง รูปแบบการปกครองนี้ เรียกว่า “ระบอบประชาธิปไตย” (Copeland, L. & Lawrence, L. (Eds.), 1985) อย่างไรก็ตามระบอบประชาธิปไตยอาจมองได้ 3 มิติด้วยกัน ได้แก่ มิติอุดมการณ์ทางการเมือง มิติรูปแบบการปกครอง และมิติวิถีชีวิตของประชาชน ทั้งสามอย่างอาศัยหลักการแห่งประชาธิปไตย (Neumann, 1995 and Ranny, 1972) เช่น การยึดถือเหตุผล การเน้นความสำคัญของปัจเจกชน การถือรัฐเป็นเครื่องมือของประชาชน การอาศัยความสมัครใจเป็นใหญ่ การยึดถือกฎเหนือกฎ การเน้นความสำคัญของวิธีการ การถือความเห็นพ้องต้องกันเป็นหลักในมนุษยสัมพันธ์ การถือสมภาพ หรือความเท่าเทียมกัน ขึ้นมูลฐานของมนุษย์ ซึ่งออกมาในลักษณะของรัฐธรรมนูญ ดังนี้ การควบคุมผู้วางนโยบายโดยประชาชนความเสมอภาคทางการเมือง เสรีภาพทางการเมืองหรือประสิทธิผลในการควบคุมโดยประชาชน ยึดเสียงส่วนมาก อำนาจอธิปไตย (อำนาจสูงสุด) มาจากพลเมือง การเลือกผู้นำเป็นไปโดยเสรี ผู้นำมีความรับผิดชอบการสนับสนุนระบบพรรคการเมืองหลายพรรค การไม่กีดกันการมีส่วนร่วมทางการเมือง บริหารการปกครองส่งเสริมครรลองทัศน์คติแบบประชาธิปไตย เน้นความเชื่อมั่นในความดีของมนุษย์ การรับฟังความคิดเห็น เป็นต้น

ด้วยเหตุผลนานาประการที่กล่าวมาในเบื้องต้น ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์งานวิจัยเรื่อง “แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า” งานวิจัยเรื่องดังกล่าวเป็นของโครงการวิจัยพุทธศาสนศึกษาของศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ.2557 โดยพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุนยากร), รศ.ดร. เป็นผู้วิจัย ซึ่งผู้เขียนได้ประเมินงานวิจัยแล้วพบว่ามีความสอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมไทย จึงได้นำมาถอดบทวิเคราะห์สู่การสังเคราะห์ ตกผลึกเป็นข้อสรุป นำมาสู่การปฏิบัติจริงในสังคมไทยด้วยวิธีนัยหรืออุปนัยหรือผสมผสานกัน โดยงานวิจัยชิ้นนี้เป็นปรัชญาพื้นฐานการวิจัยตามกระบวนการค้นทางเลือกหรือปรากฏการณ์นิยมอันเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ให้

ความสำคัญแก่วิธีการที่ทำให้นักวิจัยและผู้ที่ถูกศึกษามีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน อย่างไรก็ตามทุก กระบวนทัศน์ของการศึกษาวิจัยต่างมีทั้งจุดเด่นและจุดด้อยในตัวเอง ทั้งนี้งานวิจัยจะมีรูปแบบ และแนวทางการแสวงหาความรู้แบบใดทางผู้เขียนจะได้อธิบายขยายความเป็นลำดับต่อไป

บทวิเคราะห์

บทวิเคราะห์งานวิจัยเรื่อง “แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษ หน้า” เป็นการแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการ “ญาณวิทยา” (Epistemology /Methodology) คำถามเชิงระเบียบวิธีวิทยายาบนฐานคิดปรัชญาพื้นฐานการวิจัย และทฤษฎีที่อธิบายความรู้ที่ได้ ว่าเป็นจริงตามกระบวนทัศน์ทางเลือกหรือปรากฏการณ์นิยมอันเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดย งานวิจัยชิ้นนี้มีขอบข่ายของการศึกษาซึ่งเป็นไปตามระเบียบวิธีวิจัยของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งผู้เขียนจะได้วิเคราะห์ตามประเด็นของกระบวนการศึกษาวิจัยใน เล่มตามลำดับของการวิจัย ดังต่อไปนี้

บทวิเคราะห์ : ชื่อเรื่อง (Title)

ประเด็นเรื่องของหัวข้องานวิจัยนั้น มีข้อจำกัดอันนำไปสู่การครอบคลุมในประเด็นเรื่อง ที่ต้องการศึกษา ซึ่งหัวข้อที่ตั้งจะต้องประกอบด้วย 1. สะท้อนเรื่องที่วิจัยหรือไม่ 2. กระชับหรือไม่ 3. มีการระบุตัวแปรที่สำคัญหรือไม่ 4. มีการระบุประชากรที่ศึกษาหรือไม่ 5. มีการระบุสถานที่ ศึกษาหรือไม่ 6. สะท้อนแนวทางวิธีการศึกษาและวิเคราะห์หรือไม่

ชื่องานวิจัย “แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า” นั้น ทาง ผู้เขียนได้สรุปบทวิเคราะห์ไว้เป็นประเด็น ดังนี้

1) แนวโน้มหรือทิศทางที่กำหนดว่าบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทย อันนี้เป็นประเด็นที่ ชัดเจนและสอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเมืองไทยในรอบที่ผ่านมา ซึ่งได้มีพระสงฆ์เข้าไปมี ส่วนร่วมทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม ในบางครั้งมีการเข้าไปเป็นแกนนำในการ ประท้วง

2) คำว่า “ในสองทศวรรษหน้า” อันนี้ยังคลุมเครือ ซึ่งบางครั้งทำให้ผู้ที่สนใจศึกษาต้องเข้าไปสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมว่า สองทศวรรษหน้านั้นคืออะไร ฉะนั้นควรกำหนดเป็นประเด็นที่ชัดเจนเลยว่า สองทศวรรษหน้า คือ พ.ศ.2556-2576

บทวิเคราะห์ : บทคัดย่อ (Abstract)

บทคัดย่อมีองค์ประกอบ คือ 1. มีการกล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ ระเบียบวิธี ผลการวิจัย และให้ข้อเสนอแนะหรือไม่ 2. มีจำนวนคำและความยาวที่เหมาะสมหรือไม่ 3. กระชับและชัดเจนหรือไม่ 4. สะท้อนเรื่องที่ศึกษาหรือไม่

บทคัดย่อของงานวิจัยชิ้นนี้ยังขาดในเรื่องของความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาและวัตถุประสงค์ ส่วนองค์ประกอบอื่นๆ นั้น ทางผู้วิจัยได้อาามานำเสนอครบตามรูปแบบที่กำหนดในเบื้องต้น

บทวิเคราะห์ : ปัญหาการวิจัย (Research Problem)

ประเด็นการวิเคราะห์ปัญหาการวิจัย ประกอบด้วย 1. ปัญหาการวิจัยมีเขียนไว้อย่างชัดเจนหรือไม่ 2. มีข้อเสนอสนับสนุนความเป็นมาความสำคัญหรือความรุนแรงของปัญหาหรือไม่ 3. มีการกล่าวถึงงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้องหรือไม่ 4. มีการระบุตัวแปรหรือความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่จะศึกษาหรือไม่ 5. มีการระบุธรรมชาติของประชากรที่ศึกษาหรือไม่ 6. มีการมองปัญหาภายใต้บริบทของกรอบแนวคิดทฤษฎีที่เหมาะสมหรือไม่ 7. ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการศึกษาปัญหานี้มีความสำคัญอย่างไร

จากประเด็นปัญหาการวิจัยในเรื่องดังกล่าวนี้ ยังมีการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาการวิจัยที่ยังไม่เป็นไปตามขั้นตอน กล่าวคือ ก่อนที่จะนำเข้าบาทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทย ควรจะศึกษาในเรื่องของพระสงฆ์กับการเมืองตามที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามีรูปแบบและแนวปฏิบัติอย่างไร เป็นข้อแรก และค่อยศึกษาบาทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในอดีตและปัจจุบัน จะได้ไล่ลำดับความสำคัญและความเป็นมาได้อย่างถูกต้อง

บทวิเคราะห์ : วัตถุประสงค์การวิจัย (Purpose, Objective, Aim)

วัตถุประสงค์นี้มีความสำคัญเพราะเปรียบเสมือนเป็นแผนที่นำทางทั้งหมดของงานวิจัยที่ต้องการศึกษา ซึ่งจะต้องพิจารณาดูว่า 1. มีความเหมาะสมกับเรื่องที่วิจัยหรือไม่ 2. เขียนชัดเจนหรือไม่ว่าผู้วิจัยมีแผนจะทำอะไร จะเก็บข้อมูลจากใคร ที่ไหน

จากประเด็นวัตถุประสงค์การวิจัย ยังมีการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาการวิจัยที่ยังไม่เป็นที่ชัดเจนไปตามขั้นตอน กล่าวคือ น่าจะศึกษาข้อมูลปฐมภูมิก่อน จึงค่อยศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ ตัวอย่างเช่น วัตถุประสงค์ข้อที่ 1) ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์กับการเมืองไทย 2) ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งสองข้อนี้น่าจะสลับกัน เพราะก่อนที่จะกำหนดประเด็นศึกษาพระสงฆ์กับการเมืองไทย ต้องศึกษาข้อมูลปฐมภูมิคือข้อมูลของพระสงฆ์ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

บทวิเคราะห์ : คำจำกัดความ (Definition)

องค์ประกอบของคำจำกัดความที่จะทำให้เข้าใจในบริบทของชื่อเรื่องงานวิจัยที่จะต้องประกอบด้วย 1. มีการให้ความหมายตัวแปรสำคัญๆ ในเชิงปฏิบัติการที่สอดคล้องกับความหมายเชิงทฤษฎี 2. มีการให้ความหมายตัวแปรสำคัญครบถ้วน

จากการพิจารณาคำจำกัดความของงานวิจัยดังกล่าว ยังคงคลุมเครือในการแยกประเด็นในคำจำกัดความแต่ละประเด็น อย่างเรื่องของคำว่าแนวโน้ม ผู้วิจัยได้นำมารวมกันกับทศวรรษ ซึ่งบางครั้งทำให้ผู้อ่านเกิดความสับสน น่าจะแยกออกไปตามหัวข้องานวิจัย ส่วนคำจำกัดความอื่นๆ ไม่มีปัญหา

บทวิเคราะห์ : การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Review of literature)

ประเด็นเรื่องของการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องต้องมีการศึกษาที่ครอบคลุมหลากหลายประเด็น เช่น 1. เป็นการศึกษาอย่างกว้างขวางลึกซึ้งที่เกี่ยวข้องและครอบคลุมตัวแปรต่างๆ 2. นำเสนอต่อจากบทนำและปัญหาการวิจัยหรือไม่ 3. ให้ความรู้เกี่ยวกับความรู้ที่มีอยู่ ช่องว่างของความรู้ และบทบาทของงานวิจัยเรื่องนี้ในการขยายหรือทดสอบความรู้หรือไม่ 4. มีการใช้ข้อมูลทั้งเชิงทฤษฎีและงานวิจัยหรือไม่ 5. แหล่งอ้างอิงส่วนใหญ่เป็นปฐมภูมิ หรือ ทุติยภูมิ 6. แหล่งอ้างอิงสำคัญหรือข้อมูลสำคัญ มีการกล่าวไว้ถึงครบถ้วน

หรือไม่ 7. การเขียนเรียงเป็นลำดับต่อเนื่องหรือไม่ น่าอ่าน น่าติดตามหรือไม่ 8. การเขียนเรียบเรียงใหม่โดยใช้ภาษาตนเอง หรือเป็นการคัดลอกคำพูดมาจากแหล่งปฐมภูมิโดยตรง 9. สะท้อนอคติของผู้วิจัยหรือไม่ 10. มีการเขียนเชิงวิพากษ์ เปรียบเทียบหรือไม่ 11. มีการสรุปสถานภาพองค์ความรู้ในหัวข้อนั้น State of the art หรือไม่

จากการวิเคราะห์งานวิจัยแล้วนั้น ประเด็นเรื่องของการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ในส่วนของงานวิจัยเรื่องดังกล่าวได้กำหนดบทที่ 2 เป็นการศึกษา “บทบาทพระสงฆ์กับการเมืองในประเทศศรีลังกา พม่า และกัมพูชา” ซึ่งทางผู้เขียนเองมองว่าประเด็นยังไม่ครอบคลุม น่าจะกำหนดเป็น “เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง” แล้วค่อยศึกษาเปรียบเทียบกับประเทศที่มีการนับถือพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์มีบทบาททางการเมือง จะทำครอบคลุมทุกประเด็นในบทที่ 2 ซึ่งจากการพิจารณาภาพรวมแล้ว เนื้อหาประกอบด้วย แนวคิด คำว่าบทบาท คำว่าพระสงฆ์ ตลอดถึง วิถีพระสงฆ์กับการเมืองในประเทศศรีลังกา พม่า และกัมพูชา ยังไม่ได้มีบททวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งยังทำให้ไม่เห็นข้อเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่ทำ ดังนั้นน่าจะมีการสลับเปลี่ยนหัวข้อบทที่ 2 ใหม่

บทวิเคราะห์ : กรอบแนวคิดทฤษฎี

การที่จะสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย ประการแรกที่สำคัญเลยก็คือ การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อจะได้พิจารณาว่า 1. มีการระบุกรอบแนวคิดทฤษฎีอย่างชัดเจนหรือไม่ 2. แนวคิด ทฤษฎี สอดคล้องเหมาะสมกับเรื่องที่ศึกษาหรือไม่ 3. ให้ความหมายของตัวแปรสำคัญอย่างชัดเจนหรือไม่ 4. สมมุติฐานได้มาจากกรอบแนวคิดทฤษฎีหรือไม่ 5. มีการระบุข้อความแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรหรือไม่ 6. การใช้แนวคิด ทฤษฎี มีความสม่ำเสมอตลอดงานวิจัยหรือไม่ 7. ทฤษฎีที่ใช้มาจากสาขาวิชาใด หรือเป็นแนวคิดที่เกิดจากการผสมผสานงานวิจัยและทฤษฎีต่างๆ

กรอบแนวคิดทฤษฎีเป็นต้นแบบที่หรือกระบวนการขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย จากการพิจารณาต่องานวิจัยเรื่องดังกล่าวแล้วนั้นมีการกำหนดกรอบแนวคิดทฤษฎีที่ดำเนินการเชื่อมโยงเป็นขั้นตอนให้ผู้อ่านได้ทำความเข้าใจมากยิ่งขึ้น แต่ที่จะทำให้อ่านเกิดความสับสนก็จะเป็นการที่ไม่การระบุว่าเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย เพราะในงานวิจัยชิ้นนี้มีหลายกรอบแต่ไม่มี

กรอบไหนระบุว่าเป็นกรอบแนวคิดทฤษฎีการวิจัย แต่ผู้เขียนพอมองและเข้าใจ แล้วถ้าเป็นประชาชนทั่วไปที่ไม่ได้มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการของการวิจัยอาจจะสับสนว่าทำไมไม่มีการกรอบแนวคิดทฤษฎีการวิจัย อันนี้ต้องให้กำหนดและนำขอบข่ายทั้งหมดที่ต้องการศึกษาให้ครอบคลุมทั้งด้านวัตถุประสงค์และเนื้อหาที่ต้องการศึกษา

บทวิเคราะห์ : เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือการวิจัยเปรียบเสมือนอาวุธในการทำมาหากิน เครื่องมือการวิจัยที่จะให้งานวิจัยออกมาดีนั้น จะต้องประกอบด้วย 1. มีการระบุเครื่องมือ แหล่งที่มา วัตถุประสงค์ลักษณะ จุดแข็ง จุดอ่อน ของเครื่องมือครบถ้วนหรือไม่ มีการให้เหตุผลเรื่องการเลือกเครื่องมือหรือไม่ 2. เครื่องมือที่ใช้เหมาะสมกับตัวแปรที่ศึกษา ประชากรหรือไม่ 3. มีวิธีการใช้เครื่องมือกับตัวอย่างทุกคนเหมือนกันหรือไม่ 4. ได้รายงานความตรงของเครื่องมือหรือไม่ เหมาะสมหรือไม่ 5. ได้รายงานค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือหรือไม่ว่าทำอะไร ค่าเท่าไร ยอมรับได้หรือไม่ 6. ถ้าผู้วิจัยสร้างเครื่องมือเอง มีการอธิบายที่มา/แนวคิดของการสร้างเครื่องมือว่าอย่างไร ขั้นตอนเป็นอย่างไร ค่าความตรงและค่าความเชื่อมั่นเท่าไร ยอมรับได้หรือไม่ 7. เครื่องมือแต่ละชนิดมีการควบคุมคุณภาพ วิธีการใช้ที่เหมาะสมหรือไม่

แบบสังเกต ใครสังเกต มีคู่มือไหม มีการฝึกหรือไม่ การสังเกตมีผลต่อการวิจัยไหม

แบบสัมภาษณ์ ใครสัมภาษณ์ ข้อความที่ใช้ ภาษา ระยะเวลา เหมาะสมหรือไม่

แบบสอบถาม เนื้อหาครอบคลุมหรือไม่ มีความชัดเจนหรือไม่ เป็นคำถามปลายปิด หรือปลายเปิด

เครื่องมือวัด ทำไมจึงใช้เครื่องมือนี้ มีวิธีควบคุมความถูกต้องแม่นยำ และความไวของเครื่องมืออย่างไร

จากการพิจารณางานวิจัยเรื่องดังกล่าว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งทางผู้วิจัยได้กำหนดเป็นขั้นตอนไว้ครบตามกระบวนการ แต่เรื่องของการจัดวางนั้นน่าจะนำไปใส่ไว้ในบทที่ 3 เพื่อจะให้เกิดความชัดเจนยิ่งกว่าเดิม และควรระบุชื่อผู้เป็นกลุ่มให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ จะเป็นการสร้างความเข้าใจง่ายต่อผู้สนใจศึกษา

บทวิเคราะห์ : วิธีการรวบรวมข้อมูล Data collection procedure

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยนั้น องค์ประกอบต้องพิจารณาว่า 1. ข้อมูลมีการรวบรวมอย่างไร 2. วิธีการรวบรวมข้อมูลมีความเหมาะสมกับการวิจัยหรือไม่ 3. มีขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลที่ชัดเจนสำหรับตัวอย่างทุกคนหรือไม่ 4. ใครรวบรวมข้อมูล ผู้รวบรวมข้อมูลมีความเหมาะสมหรือไม่ ได้รับการฝึกอบรมอย่างไร 5. ข้อมูลรวบรวมในสถานการณ์เช่นไร มีความกดดันใหม่ มีคนอื่นอยู่ในขณะเก็บข้อมูลใหม่ ผู้ให้ข้อมูลมีความเสี่ยงหรือไม่

จากการวิเคราะห์คุณภาพรวมของงานวิจัยแล้วนั้น การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงเอกสารเป็นส่วนให้ ส่วนการให้ทรัพยากรบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมจะเป็นเรื่องของการสัมภาษณ์และการจัดสนทนากลุ่ม ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งจากสถาบันการศึกษาไทย รวมถึงสถาบันการศึกษาต่างประเทศ ทำให้เข้าใจง่ายในวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและคงไม่มีการผิดจรรยาบรรณในเรื่องของการคัดลอกข้อมูลเพราะได้มีการอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลตลอดถึงการวิจัยไม่ได้มีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพราะผู้วิจัยเองก็เป็นพระสงฆ์อยู่แล้ว ทำให้งานวิจัยได้ข้อมูลที่ชัดเจนและนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ไทยในอนาคต

บทวิเคราะห์ : การวิเคราะห์ข้อมูล (Data analysis)

องค์ประกอบของการวิเคราะห์ข้อมูล คือ 1. เลือกใช้สถิติที่เหมาะสมหรือไม่กับระดับข้อมูลประชากร 2. วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ หรือทดสอบสมมุติฐานครบถ้วนหรือไม่ 3. มีการนำเสนอข้อมูลชัดเจนหรือไม่ นำเสนอรูปแบบต่างๆ หรือไม่ 4. ในการทดสอบสมมุติฐานมีการกำหนดระดับความนัยสำคัญหรือไม่ 5. ถ้าใช้กราฟ ตาราง มีการนำเสนอที่เหมาะสม หรือไม่ ให้ข้อมูลเสริม เพื่อลดการบรรยายหรือไม่ มีชื่อตาราง หัวตารางที่ถูกต้องหรือไม่ ข้ำซ้อนกับเนื้อหา การบรรยายในรายงานหรือไม่

จากการพิจารณาเนื้อหาทั้งหมด ตั้งแต่เครื่องมือการวิจัยรวมถึงวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ที่มีการเทคนิควิธีการนำข้อมูลมาพรรณานเนื้อหาประกอบบริบท ซึ่งผู้วิจัยเองได้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่หลากหลายโดยนำแนวคิดจากนักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศมาเป็นกรอบในการอธิบาย จึงทำให้งานวิจัยมีความเป็นสิ่งที่นำไปสู่การบรรยายเนื้อหาประกอบทฤษฎีในหลากหลายมิติ

บทวิเคราะห์ : การอภิปรายผลและการสรุปผล (Discussion conclusion)

องค์ประกอบของการอภิปรายผลและการสรุปผล มีข้อควรพิจารณาว่า 1. มีการอภิปรายผลโดยแสดงเหตุผลของผลการวิจัยว่าทำไมจึงเกิดเช่นนั้นหรือไม่ 2. มีการนำผลการวิจัยอื่นแนวคิด ทฤษฎีที่อ้างไว้มาใช้ประกอบการอภิปรายผลหรือไม่ อย่างไร 3. สะท้อนให้เห็นว่าผลการวิจัยเป็นไปตามที่คาดหวังหรือไม่ เพราะเหตุใด 4. มีกาสรุปผลการวิจัยที่ชัดเจน ตอบคำถามการวิจัย หรือนำเสนอผลการทดสอบสมมุติฐานหรือไม่ 5. มีการระบุจุดอ่อน หรือข้อจำกัด Limitation ของการวิจัยครั้งนี้หรือไม่ ว่าอย่างไร ประโยชน์ของการวิจัยว่าอย่างไร เหมาะสมชัดเจนหรือไม่

การอภิปรายผลและการสรุปผลอันเกิดจากการศึกษารวบรวม วิเคราะห์ข้อมูลเป็นที่เรียบร้อยแล้ว นำมาสู่การอภิปรายผลซึ่งเป็นลักษณะของการวิจัยที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการจนแล้วเสร็จยังขาดในเรื่องของการแบ่งขอบเขตของการอภิปราย เช่น ในบทที่ 5 ของงานวิจัยจะเป็นเรื่องของแนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า ทางผู้เองเชื่อมั่นยังไม่ชัดเจนและครอบคลุม น่าจะกำหนดเป็นขั้นตอนออกมาเลยว่า บทที่ 5 เป็นอภิปรายผล สรุป และข้อเสนอแนะ จะให้งานวิจัยกระชับและชัดเจนแก่ผู้ศึกษามากขึ้นกว่าเดิม

บทวิเคราะห์ : ข้อบ่งชี้ ข้อเสนอแนะ (Implication, Recommendation)

องค์ประกอบของการนำเสนอข้อเสนอแนะนั้น ประกอบด้วย 1. มีการเสนอข้อบ่งชี้ในการนำผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนาสถาบันสงฆ์หรือไม่ 2. ให้ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไปว่าอย่างไร สอดคล้องกับงานวิจัยหรือไม่

จากการพิจารณาในงานวิจัยชิ้นนี้แล้ว ผู้เขียนมองว่าประเด็นที่ผู้วิจัยมุ่งหวังในการศึกษาข้อมูล จากนั้นนำมาสรุป วิเคราะห์ และสังเคราะห์ ได้แนวทางตลอดถึงรูปแบบในการที่จะกำหนดบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ไทยที่ควรจะทำแก่สมณสาธูป ที่เป็นไปตามพระธรรมวินัย ตามจารีตประเพณี ตลอดถึงตามกรอบแนวคิดทฤษฎีที่ผู้วิจัยได้กำหนดเพื่อนำเสนอ

เมื่อพิจารณาแล้วผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแล้ว ได้ทำการสรุปและให้เป็นข้อเสนอแนะแก่หน่วยงานราชการทั้งระดับชาติ องค์กร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสถาบันสงฆ์ ตลอดถึง

สื่อมวลชนในการนำเสนอให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ไม่ให้เกิดผลกระทบในการที่พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในอนาคต

บทวิเคราะห์ : เอกสารอ้างอิง/บรรณานุกรม (Reference,Bibliography)

ประเด็นเรื่องของเอกสารอ้างอิง/บรรณานุกรมที่ต้องนำมาพิจารณา คือ 1. เอกสารอ้างอิงหรือบรรณานุกรมครอบคลุมเอกสารที่อ้างอิงในส่วนเนื้อหาหรือไม่ 2. เขียนตามรูปแบบที่กำหนดของแบบอ้างอิงนั้นๆ หรือไม่

จากการพิจารณาแล้วพบว่าเอกสารอ้างอิงทางผู้วิจัยได้ศึกษาทั้งทางข้อมูลปฐมภูมิ ที่เป็นข้อมูลจากพระไตรปิฎก และข้อมูลปฐมภูมิที่เป็นข้อมูลจากแหล่งหนังสือ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น ซึ่งครอบคลุมและเหมาะสมกับงานวิจัยที่ทำอยู่พอสมควร

บทวิเคราะห์ : อื่นๆ

จากการพิจารณาเนื้อหาทั้งหมดของงานวิจัยในเล่มจะเห็นได้ว่างานวิจัยมีเนื้อหาที่กระชับชัดเจน แต่ในบางครั้งเรื่องของการจัดระบบการนำเสนออาจยังไม่ชัดเจน แต่เรื่องของการใช้ภาษาทำได้ถูกต้องสำหรับเรื่องที่ศึกษา มีการเขียนอธิบายเชิงวิชาการตลอดถึงตีพิมพ์ในวารสารวิชาการที่เป็นที่ยอมรับ ที่สำคัญผู้วิจัยเป็นผู้มีความรู้ ประสบการณ์ในเรื่องที่วิจัยที่ทำด้วย

สรุป

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง “แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า” โดยพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยคุณยากร), รศ.ดร. เป็นผู้วิจัย ผู้เขียนมองเห็นแนวทางที่จะถอดบทเรียนจากงานวิจัยเรื่องนี้นำมาเป็นแนวทางการนำผลการวิจัยมาปฏิบัติจริงในสังคมไทย โดยเฉพาะประเด็นเรื่องของการปฏิบัติตนของพระสงฆ์เอง จะต้องทำหน้าที่อันพอเหมาะแก่สมณสาธูป โดยเฉพาะปัจจุบันรัฐบาลได้กำหนดนโยบายโดยการนำมิติทางศาสนา ร่วมแก้ไขปัญหาวิกฤติสังคมด้วยการส่งเสริมนำพลัง “บ ว ร” บ้าน วัด โรงเรียน ร่วมสร้างสังคมคุณธรรม (กรมการศาสนา, 2560) โดยเฉพาะ “วัด” ซึ่งเป็นหน่วยกลางในการเชื่อม “บ้าน กับ โรงเรียน” ผู้แทนในส่วนของวัดก็คือ “พระสงฆ์” พระสงฆ์จะต้องทำหน้าที่ คือ 1) บทบาทในการเป็นที่ปรึกษา 2) บทบาทในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท 3) บทบาทในการเป็นทูต

สันติภาพ 4) บทบาทในการเชื่อมสมานความขัดแย้ง 5) บทบาทในการชี้แนะและชี้หน้า 6) บทบาทในการช่วยเหลือกิจการบ้านเมือง 7) บทบาทในการตอบสนองนโยบายแห่งรัฐ 8) บทบาทในการต่อแพ่งต่ออำนาจรัฐ 9) บทบาทในการประท้วงผู้ปกครอง 10) บทบาทในการสนับสนุนพรรคการเมือง 11) บทบาทในการลงสมัครรับการเลือกตั้ง 12) บทบาทในการเป็นนักการเมืองนอกเหนือจากการที่คณะผู้ผ่านการเลือกตั้ง

หน้าที่ทั้งหมดที่ถอดจากงานวิจัยเบื้องต้นนั้น พระสงฆ์จะต้องทำหน้าที่ในการกลมเกลียวสังคมด้วยจิตที่เป็นกลางหาแนวทางที่สันติวิธี (เกษภา ผาทอง, 2559) อันทำให้ประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครอง ที่ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมโดยตรงในกิจกรรมของรัฐและสร้างข้อตกลงร่วมกันของสังคม (Charnow, & Vallasi, 1993) อีกทั้งยังต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อประชาชนทุกคน ด้วยความเสมอภาค (Bertrand, 1991) และยึดหลักพรหมวิหารธรรม ทั้งนี้เพราะธรรมข้อนี้เป็นธรรมอันเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐเป็นธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหัวใจและกำกับความประพฤติจึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) อันหลีกเลี่ยงความขัดแย้งในสังคมไทยมีมาตั้งแต่ใน (พระครูปลัดไพฑูริย์ เมธิโก (มหาบุญ), 2557)

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (ม.ป.ป.). ประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนาและองค์การศาสนาต่าง ๆ ในประเทศไทย. ม.ป.ท.

กรมการศาสนา. (2560). แนวทางการดำเนินงานชุมชนคุณธรรมและขับเคลื่อนด้วยพลัง “บวร”. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กีรวิฑูมิ กิตติชาติชัย. (2556). สิทธิเสรีภาพของพระภิกษุสงฆ์. ใน รายงานการฝึกอบรมหลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.

เกษญา ผาทอง. (2559). ยุทธศาสตร์การพัฒนาประชาธิปไตยและกระบวนการประชาสังคมไทยภายใต้กระบวนการทัศน์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา. วารสารธรรมทรรศน์, 16 (2), 263-264.

พระครูปลัดไพฑูรย์ เมธิโก (มหาบุญ). (2557). พรหมวิหาร : ธรรมแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งของสังคมไทย, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 1 (2), 56.

พระภริพัฒน์ หอมแก้ว. พระสงฆ์กับการเมืองไทย. เรียกใช้เมื่อเมื่อ 3 พฤศจิกายน 2564 จาก https://www.baanjomyut.com/library_2/buddhist_monks_in_thai_politics/
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วรรณไชย มะยงค์. (2558). การบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยหลักทศพิธราชธรรมในจังหวัดชุมพร. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์และศิลปะ, 8(1), 352.

วิสุทธิ ใบไม้. (2538). สถานภาพความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สัญญา เคนาภูมิ. (2560). อิทธิพลของอรรถประโยชน์ทางการเมืองที่ส่งผลต่อการตัดสินใจทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางประเทศไทย. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 5 (2), 22.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2554). การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

Bertrand, D. J. (1991). Defining and Measuring Political, In Democracy and Human Rights in Developing Countries. London: Lynne Rienner.

Charnow, A. B. & Vallasi, G. A. (1993). "Democracy" in the Illustrated" The Columbia Encyclopedia. (5th ed.). Edited by Babara A. Charnow, A. and George Vallasi. Coliumbia: Coliumbia University.

Copelend, L. & Lawrence, L. (Eds.). (1985). The World's Great Speeches. (2nd ed.) New York: Dover.

Easton, D. (1960). *The Political System*. New York : Alfred A. Knoff.

Jerrold Schecter. (1967). *The new face of Buddha: Buddhism and Political power in Southeast Asia*. London:Victor Gollancz LTD.

Lasswell, D. Harold & Kaplan, Abraham. (1970). *Power and Society*. New Haven : Yale University.

Neumann, S. (1995). *Modern Political Parties*. University of Chicago Press (December 1955).

Ranny, A. (1972). *Essay on the Behavioral Study of Politics*. Urbana: University of Illinois Press.

Wolin, S. (1960). *Politics and vision : continuity and innovation in western political thought*. New Jersey : Princeton.